

**ОСОБИСТИЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПАСПОРТ  
НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МАЙБУТНЬОГО ПІЛОТА ЯК УМОВА  
УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**Анотація.** У статті розглянуто проектування дидактично-індивідуальної траєкторії навчальної діяльності майбутнього пілота на основі навчальних, психологічних і психофізіологічних даних студента. Проведено аналіз соціальних, фізичних, психологічних і психофізіологічних змін у процесі професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх пілотів.

**Ключові слова:** професійно-прикладна фізична підготовка, майбутні пілоти, професійна діяльність, ОПППНД, психологічна підготовка.

**Аннотация.** В статье рассмотрены проектирование дидактически-индивидуальной траектории учебной деятельности будущего пилота на основе учебных, психологических и психофизиологических данных студента. Проведен анализ социальных, физических, психологических и психофизиологических изменений в процессе профессионально-прикладной физической подготовки будущих пилотов.

**Ключевые слова:** профессионально-прикладная физическая подготовка, будущие пилоты, профессиональная деятельность, ОПППНД, психологическая подготовка.

**Annotation.** In the article considered planning of didactically-individual trajectory of educational activity of future pilot on the basis of educational, psychological and psychophysiological data of student. The analysis of social, physical, psychological and psychophysiological changes is made in the process of the professionally-applied physical preparation of future pilots.

**Keywords:** vocational and physical education, future pilots, professional activities, OPPPND, psychological training.

**Вступ.** Зростання технічної оснащеності та інформаційної насиченості праці, збільшення швидкості обробки інформації, прийняття рішень і виконання дій у нестандартних ситуаціях, врахування значення результату від кожного окремого рішення та практичної дії зумовлюють розвиток ряду фізичних, психологічних і психофізично значущих якостей особистості сучасного пілота, що відповідним чином, відобразилося у змінах змісту його професійної діяльності і, насамперед, сприяло досягненню оптимального виконання робіт, тривалому перебуванню в даній професії та збереженню здоров'я на довгі роки.

Виходячи з того, що психофізіологічна підготовка льотного складу є комплексним процесом формування високої надійності організму, навичок і вмінь особливо важливих у складних, екстремальних умовах діяльності, метою психофізіологічної підготовки майбутніх пілотів є формування психофізіологічних якостей, що визначають успіх льотного навчання, стійкість організму до екстремальних факторів професійної діяльності, високий рівень працездатності і динамічного здоров'я, яке означає професійне довголіття.

Згідно з навчальним планом навчання дисципліни «Фізичне виховання та психофізична підготовка» у майбутніх пілотів проводиться впродовж усього періоду навчання і здійснюється у різноманітних формах, які доповнюють одна одну, і являють собою єдиний процес фізичного виховання та професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх пілотів, що характеризується ступенем розвитку таких основних фізичних якостей, як: сила, витривалість, гнучкість, швидкість, спритність та координація.

**Метою** особистого психолого-педагогічного паспорта навчальних досягнень (ОПППНД) майбутнього пілота є проектування дидактично-індивідуальної траєкторії навчальної діяльності майбутнього пілота на основі навчальних, психологічних та психофізіологічних даних студента. Головне завдання ОПППНД полягає у дослідженні динаміки змін рівня професійно-прикладної фізичної підготовки, що зумовлює вдосконалення спеціальної резистентності організму до майбутньої професійної льотної діяльності, до основних функцій якого відноситься фіксація та аналіз соціальних, фізичних, психологічних та психофізіологічних змін у процесі професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх пілотів.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Серед різноманітних форм взаємодії людини з навколишньою дійсністю особливою її формою є професійна діяльність, на основі якої виникло ряд інших напрямів діяльності, у результаті чого з'явилося більш загальне поняття - людська діяльність, що може бути визначена як взаємодія людини із середовищем, у якому людина здійснює свідомо поставлену мету.

Як стверджував К. Платонов [6], усі види людської діяльності (навчання, праця, гра, спорт) історично розвивалися на основі трудової діяльності і містять у собі її елементи, а саме: активність, цілеспрямованість, наявність більш-менш виразного ідеального образу, що визначає результат цієї діяльності.

У результаті складної взаємодії організму людини із зовнішнім середовищем у процесі життєдіяльності формується цільова і динамічна соціально-біологічна якість особистості - її працездатність.

Таким чином, зв'язок психофізіології працездатності і безпечної діяльності можна розглядати як галузь науки, що вивчає проблеми працездатності, психофізіологічні аспекти ефективної, надійної та безпечної професійної діяльності майбутніх пілотів.

Серед наукових досліджень в авіаційній галузі слід відзначити роботи В. Асріяна [1], Л. Зеленської [2], О. Керницького [3], Р. Макарова [4], В. Осьодлого [5], А. Селезнева [7], І. Смірнові [8], Е. Суркової [9], І. Філенка [10], в яких відзначається, що діяльність пілота належить до високоінтелектуальної діяльності, пов'язаної з граничною напругою розумових процесів на фоні впливу цілого комплексу негативних факторів середовища, що вимагає специфічної професійної підготовки, яка забезпечує стійкість розумової діяльності в екстремальних умовах польоту.

У той же час аналіз льотної діяльності переконує у тому, що сучасні можливості авіаційної техніки обумовлюють необхідність науково обґрунтованого формування особистісних, індивідуально-психологічних, психофізіологічних і фізичних якостей майбутніх пілотів, а також змін технологій навчального процесу, рівень яких не відповідає сьогоденним вимогам прискореного науково-технічного прогресу в авіації.

**Основний зміст дослідження.** Одним із важливих завдань сьогодення є підготовка не тільки висококваліфікованих фахівців у конкретній галузі, а й всебічно розвинених особистостей із фундаментальною освітою та високими моральними якостями. Важливою умовою підготовки випускника вищого технічного навчального закладу до майбутньої професійної діяльності є формування його соціальної активності у гармонії з фізичним розвитком на засадах пріоритету здоров'я. Саме тому вдосконалення у навчально-виховному процесі вищого технічного навчального закладу системи фізичного виховання набуває важливого значення.

Дослідження професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх пілотів представляє собою педагогічний процес, що є частиною загальної системи формування професіоналів авіаційної галузі. Основною метою якої є досягнення студентами високого рівня фізичної надійності і готовності до продуктивної роботи

в екстремальних умовах, а завданнями - формування професійно важливих якостей і навичок у майбутніх пілотів. Її організаційно-педагогічні основи становлять засоби, методи, форми організації, види забезпечення фізичного виховання, апробовані в сучасній практиці фізичного вдосконалення та спеціально підібрані для вирішення завдань професійно-прикладної фізичної підготовки із урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності.

У процесі професійної освіти майбутніх пілотів НАУ дисципліна «Фізичне виховання та психофізична підготовка» є однією із складових процесу підготовки майбутніх пілотів, яка проводиться на 1-5-му курсах навчання. Саме тому використання особистого психолог-педагогічного паспорта навчальних досягнень майбутнього пілота дозволяє об'єктивно і надійно проводити впродовж всього періоду навчання діагностування навчальних досягнень кожного студента.

Виходячи з особливостей професійної діяльності майбутніх пілотів, в особистий психолог-педагогічний паспорт майбутнього пілота було включено три розділи:

- соціально-педагогічний, що відтворював процес вивчення інтересів та мотивації майбутніх пілотів і давав змогу виявити їх прагнення та недоліки в організації навчально-виховного процесу і запропонувати певні заходи для поліпшення фізичного виховання у вищих закладах освіти;
- психолог-педагогічний, що включав динаміку досліджень професійно важливих психічних пізнавальних процесів розумової діяльності майбутніх пілотів, до яких належать сприйняття, пам'ять, увага, мислення й емоції, які досліджувалися за допомогою психологічних методик;
- психофізіологічний, що визначав динаміку зміни показників із загальної та професійно-прикладної фізичної підготовки за допомогою контрольно-тестових нормативів.

Для досягнення поставленої у дослідженні мети нами використовувалися такі теоретичні та емпіричні методи, як спостереження, анкетування, тестування, самоспостереження, самооцінка та бесіда, що дозволили отримати інформацію, пов'язану із вивченням особи, виявленням сильних і слабких сторін у фізичній і спортивній підготовленості майбутніх пілотів; отриманням інформації зворотного зв'язку стосовно корекції організації і змісту фізичного виховання студентів.

Розкриємо сутність використання наведених наукових методів дослідження. Так, для формування першого розділу ОПППНД майбутніх пілотів було використано анкетування, що проводилося згідно з основними положеннями й вимогами соціологічного дослідження і тестування з метою:

- визначення ставлення майбутніх пілотів до проблем організації фізичного виховання і самостійних занять фізичними вправами та спортом;
- виявлення позитивних і негативних сторін навчально-виховного та тренувального процесів; оцінки ефективності фізичного виховання, його особливостей і форм;
- визначення інтересу студентів до розвитку фізичних якостей і рухових навичок, а також їхньої думки щодо вдосконалення спортивно-масової роботи тощо.

Дослідженню місця і ролі фізичної культури, а також окремих компонентів і факторів формування здорового способу життя у життєдіяльності студентів та у сфері виховання й освіти, виробництві і побуті як органічній частині всієї людської культури, виховання й освіти людей, підготовки їх до професійної діяльності завжди належала важлива роль у процесі формування фізичних і психічних якостей особистості, які сприяли, при вмілому підході, вихованню розумової, психічної і фізичної гармонії людської особистості.

Для того, щоб науково обґрунтувати процес формування професійних якостей майбутніх спеціалістів засобами фізичного виховання у навчальному закладі, важ-

ливо чітко уявляти стан реальної життєдіяльності студентства, його способу життя. Яким спеціалістом стане нинішній студент-майбутній пілот залежить не лише від того, наскільки добре він вчиться, а й від уміння володіти здоровими життєвими навичками, від його буття взагалі. Вихованню саме цих навичок і сприяє фізичне виховання, а формування навичок ведення здорового способу життя у студентському віці є запорукою успішної професійної діяльності у майбутньому.

Крім того, для виховання у майбутніх пілотів потреби занять фізичною культурою важливо звернути увагу на соціально-культурне буття, яке засноване на загальній і професійній культурі. Як інтегральний результат виховання і професійної підготовки воно проявляється у ставленні студентів до свого здоров'я, фізичних можливостей і здібностей, способу життя і професійної діяльності, у поєднанні знань, переконань, ціннісних орієнтацій та в їх практичному втіленні.

Саме тому майбутньому пілоту важливо не тільки завчасно й активно готуватися до обраної ним професії по спеціальних предметах, але й ілєспрямовано розвивати ті фізичні і психічні якості, що, у першу чергу, визначають його успіх у майбутній професійній діяльності. Недостатня фізична підготовленість майбутніх фахівців до виконання всього комплексу професійних видів робіт може привести до різноманітних несприятливих ситуацій, що виявляється в обмеженні використання таких фахівців або в їх недостатній професійній «віддачі», яка призводить до визначених економічних і моральних витрат при підготовці фахівців.

Психологічна підготовка майбутніх пілотів, що складала основу для формування психолого-педагогічного розділу, є однією із складових фізичної та професійно-прикладної фізичної підготовки. Великого значення у майбутній діяльності пілота має розумова праця, що пов'язана з прийомом й переробкою інформації та потребує напруження вищої нервової (психічної) діяльності. Виходячи з того, що до професійно важливих психічних пізнавальних процесів розумової діяльності майбутніх пілотів належать: сприйняття, пам'ять, увага, мислення й емоції, які були включені у другий розділ ОПППНД майбутнього пілота дослідження цих характеристик було здійснено за допомогою відповідних психологічних методик.

Виходячи з того, що професіональна діяльність авіаційної сфери має явно виражений колективний характер, що не тільки передбачає розподіл функцій, але й потребує повної злагоди дій у роботі, великого значення набуває проблема психологічної сумісності льотного складу, тобто поряд з професійною майстерністю майбутньому пілоту важливо володіти здібністю працювати у колективі, продуктивно взаємодіяти з іншими членами колективу, мати колективістську психологічну спрямованість, бо, нерідко, від однієї людини може залежати успіх усієї системи.

Важливість вивчення індивідуальних якостей членів колективу у цивільній авіації пов'язана ще і з тим, що, незважаючи на відносну стійкість якостей особистості, вони можуть змінюватися під впливом умов навколишнього середовища, особливостей дії інших факторів, тривалості виконання роботи. Саме тому особливу увагу приділяють підтримці сприятливої групової атмосфери та групової сумісності, що є необхідною умовою успішної діяльності авіаційних фахівців. Критеріями її оцінки є результат ефективності безаварійної професійної діяльності, зміна функцій організму при роботі та суб'єктивне задоволення сумісної діяльністю.

Вивчення емоційних процесів, що відносяться до сфери психофізіології, пов'язано з тим, що емоції, як за своїм походженням у ході еволюції, так і за своєю функціональною місією у житті людини, є ключовою з'єднувальною ланкою, в якій знаходить вираження єдність біологічних, психологічних процесів та закономірностей.

Емоційна сфера у всіх своїх проявах впливає на інші сфери особистості (вольову, інтелектуальну) і на психіку майбутнього пілота, здійснюючи істотний вплив

на активізацію вольової сфери. Крім того, позитивні адекватні за інтенсивністю стенічні емоції здатні багаторазово підвищити продуктивність професійної діяльності майбутніх пілотів. Особливого значення набуває діяльність майбутніх пілотів, яка проходить в умовах підвищеної небезпеки, відповідальності, раптовості, невизначеності й інших сильних емоційних факторів. Виходячи з цього, фізичну підготовку слід організувати у такий спосіб, щоб найбільшою мірою забезпечити формування емоційної стійкості особистості. На нашу думку, використання аеробіки, плавання, спортивних ігор та елементів вітрильного спорту якраз і сприяють формуванню таких професійно-важливих якостей, як - увага, координація рухів, емоційна стійкість, здатність прийняти рішення за лічені секунди та вміння працювати в екстремальних умовах.

Для визначення рівня психофізіологічної підготовленості та фізичного розвитку майбутнього пілота у дослідженні використовувалися такі методи як опитування, анкетування та тестування, які дали змогу розкрити динаміку змін показників психофізичного та фізичного розвитку майбутніх пілотів упродовж всього періоду навчання у ВНЗ.

Крім того, психофізіологічні особливості майбутніх пілотів характеризуються емоційною та вегетативною лабільністю, яка розпочинається у період навчання у ВНЗ, що супроводжується зміною багаторічного стереотипу роботи (навчання у школі), до якого звикли студенти, зростанням інформаційного навантаження і, як результат, посиленням вимог до адаптаційних можливостей організму, що може призвести до виникнення дезадаптації, розвиток якої визначається особливостями вищої нервової діяльності. Для виявлення динаміки змін рівня загальної та особистісної тривожності майбутніх пілотів у період навчально-виховного процесу нами використовувалася методика Тейлора, що дозволила виявити та вивчити особисту тривожність майбутнього пілота.

Відомо, що люди відрізняються характером, інтелектом, здатністю до самооцінки, емоційністю. Саме тому ці індивідуальні особливості бажано враховувати у процесі особистісно-середовищної взаємодії.

Комунікативні й організаторські схильності являють собою важливий компонент і передумови розвитку здібностей у видах діяльності, пов'язаних із спілкуванням з людьми, організацією колективної роботи. Бажання займатись організаційною діяльністю та спілкуватися з людьми залежить і від змісту відповідних форм активності, і від типологічних особливостей самої особистості. В основному вони визначаються суб'єктивною цінністю та значущістю для людини майбутніх результатів її активності та ставлення до осіб, з якими вона взаємодіє. Достатньо часто схильності з'являються у ході таких видів діяльності і спілкування, які спочатку людині були байдужі, але по мірі включення в них стають значущими. Тут важливі власні зусилля для подолання комунікативних бар'єрів, які можливі, якщо людина ставить собі свідому мету саморозвитку.

На основі методики комунікативно-організаторських здібностей (КОЗ) майбутніх пілотів нами пропонується дослідження цих здібностей у майбутніх пілотів, тому що соціально-психологічні аспекти вдосконалення комунікації та міжособистісної взаємодії у майбутній професійній діяльності пілота залишаються проблемою, практична реалізація якої залежить від вирішення цілої низки організаційних, науково-методичних питань у період навчання та виховання студентської молоді. Будь-який вид людської діяльності передбачає соціальну та психологічну взаємодію людей, а для майбутніх пілотів є однією з основних видів взаємодії з екіпажем та операторами.

Комунікативні й організаційні здібності органічно пов'язані між собою і значною мірою перетинаються, взаємно зумовлюються. При цьому організаційні вміння - це вміння впливати на людей з метою успішного вирішення ними певних завдань; уміння оперативно реагувати у ситуаціях, що склалися; вміння спрямовувати взаємодію людей в необхідному напрямку. На нашу думку, найбільш результативними засобами розв'язання КОЗ майбутніх пілотів є висококваліфікована, послідовна, систематична діяльність усього колективу ієрархічної системи управління навчального закладу і своєчасна, ефективна організація роботи професорсько-викладацького складу. Крім того, важливо звернути увагу на вибір майбутньої професії. На нашу думку, рівень КОЗ певною мірою залежить від належних умов підготовки та бажання навчатися саме за цією спеціальністю.

Крім того, на успішність підготовки майбутнього пілота впливає вольова, інтелектуальна та емоційна сфери. Позитивні, адекватні за інтенсивністю стеничні емоції здатні багаторазово підвищити продуктивність діяльності людини. Негативні ж емоції астеничного характеру є причиною стресів і чинять негативний вплив на стан здоров'я й ефективність діяльності. Дослідження впливу типів емоційної реакції на стимули навколишнього середовища нами проводилися за методикою В. Бойка.

Висновки. Проведене дослідження, що було структуроване в ОПППНД майбутнього пілота, дозволило встановити, що соціально-психологічні аспекти вдосконалення комунікації та міжособистісної взаємодії у майбутній професійній діяльності пілота залишаються проблемою, практична реалізація якої залежить від вирішення цілої низки організаційних, науково-методичних питань у період навчання та виховання майбутніх пілотів. Найбільшими результативними засобами розвитку комунікативних та організаційних здібностей майбутніх пілотів є висококваліфікована, послідовна, систематична діяльність усього колективу ієрархічної системи управління навчального закладу і своєчасна, ефективна організація роботи професорсько-викладацького складу.

Саме тому майбутньому пілоту важливо не тільки завчасно й активно готуватися до обраної ним професії по спеціальних предметах, але й цілеспрямовано розвивати ті фізичні і психічні якості, що, передусім, визначають його успіх у майбутній професійній діяльності. Недостатня фізична підготовленість майбутніх фахівців до виконання всього комплексу професійних видів робіт може призвести до різноманітних несприятливих ситуацій, що виявляються в обмеженні використання таких фахівців або в їх недостатній професійній «віддачі», яка призводить до визначених економічних і моральних витрат при підготовці фахівців.

### Література

1. Асриян В. Л. *Формирование специальных умений у будущих пилотов международных авиалиний на основе межпредметных связей технических дисциплин:* дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Асриян Виктория Львовна. - Кировоград, 2007. - 163 с.
2. Зеленская Л. М. *Методы обучения дисциплине «Безопасность полетов» будущих пилотов в высших учебных заведениях:* дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Зеленская Лилия Михайловна - Кировоград, 2006. - 169 с.
3. Керницький О. М. *Методика формування психофізіологічної готовності курсантів льотчиків до льотної діяльності:* дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Керницький Олександр Михайлович. -Х., 2004. - 194 с.
4. Макаров Р. Н. *Методические рекомендации по физической и психофизиологической подготовке летного и курсантского состава гражданской авиации: учеб. пособие / Р.Н. Макаров. - М.: Воздушный транспорт, 1988 - 344 с.*
- б.Осьодло В. І. *Психодіагностика та корекція функціональних станів операторів у динаміці професійної діяльності:* дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03 / Осьодло Василь Іллч. - К, 2003. - 158 с.

6. Платонов К. К. *Вопросы психологии труда*/К. К. Платонов-М.: МЕДГИЗ, 1962. - 219 с.
7. Селезнев А. В. *Методика профессиональной подготовки курсантов-штурманов к деятельности в экстремальных условиях: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.02 /Селезнев Александр Владимирович. - Кировоград, 2004. —176 с.*
8. Смирнова И. Л. *Формирование интегративных теоретических знаний по специальным дисциплинам у будущих пилотов: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Смирнова Ирина Леонидовна. - Кировоград, 2007. - 181 с.*
9. Суркова Е. В. *Методика совершенствования пространственных способностей летного состава: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02/Суркова Екатерина Викторовна. - Кировоград, 2005. - 244 с.*
- Ю.Філенко І. О. *Психодіагностика функціональних станів операторів динамічних і енергетичних автоматичних систем: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03 /Філенко Ігор Олександрович. -Х., 2005. - 184 с.*

УДК 371. 132: 377

О.М. ОТИЧ

## ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МИСТЕЦТВА

**Анотація.** На основі аналізу сучасних наукових підходів до визначення сутності педагогічної технології обґрунтовано зміст та складові технології розвитку творчої індивідуальності студентів професійно-педагогічних навчальних закладів засобами мистецтва.

**Ключові слова:** педагог професійної школи, педагогічна технологія, творча індивідуальність, мистецтво.

**Аннотация.** На основе анализа современных научных подходов к определению сущности педагогической технологии обоснованы содержание и составляющие технологии развития творческой индивидуальности студентов профессионально-педагогических учебных заведений посредством искусства.

**Ключевые слова:** педагог профессиональной школы, педагогическая технология, творческая индивидуальность, искусство.

**Annotation.** On the base of analyse of the modern science approaches to definite of pedagogical technology are certain the content and structure of the technology of development of creative individuality of the students of professional-pedagogical educational establishments on the basis of use of art.

**Keywords:** the teacher of professional school, pedagogical technology, creative individuality, art.

В умовах зростаючої технологізації усіх ланок суспільного життя та виробництва все більшої популярності в освіті набувають інноваційні педагогічні технології та технології педагогічної творчості. Вагоме місце серед них посідають мистецькі, зокрема, технологія створення пізнавально-активного поля естетичного потенціалу (М. Лещенко) [5]; мистецька технологія прискореного розвитку творчих обдарувань (Ю. Азаров) [1]; технологія педагогічної драматизації (С. -Фейгінов) [8] та ін.

Відзначаючи ефективність означених технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя, зауважимо, що їх науковий аналіз засвідчує, що вони не спрямовані на розвиток його творчої індивідуальності, яка є запорукою досягнення ним найвищого — „мистецького” рівня його педагогічної майстерності, а також не враховують специфіку професійної підготовки студентів професійно-педагогічних навчальних закладів.